

O PRESENTE VOLUME

Este estudio, que corresponde á exploración e análise das actitudes lingüísticas en Galicia, presenta como trazo fundamental a magnitude da mostra coa que traballa (38.897 enquisas, a maior coa que se traballou ata agora), equivalente ó 1.7% da poboación galega maior de 16 anos. Tamén son indicativas da profundidade da investigación a estratificación da mostra segundo idade e sexo e a súa distribución xeográfica, na que se inclúen tódolos concellos de Galicia.

O presente libro consta dun extenso corpo central (capítulo 3), onde se aborda unha descrición das análises e exposición de resultados de diversos obxectos actitudinais, e dunha síntese (capítulo 4) que recompila os achados máis relevantes da exposición nuclear. Como remate do libro incorporamos tres apéndice, que comprenden: 1. mapas que presentan topograficamente as diferencias actitudinais por sectores; 2. distribución das frecuencias das variables analizadas, por Galicia e os seis sectores seleccionados; 3. reprodución do cuestionario utilizado.

O capítulo central (*As actitudes lingüísticas*) componse de oito seccións, nas que se trata das actitudes da poboación cara a diver-

sos aspectos vencellados á situación lingüística de Galicia. A primeira sección (3.1. *Algunhas consideracións teóricas sobre as actitudes*) constitúe unha introducción teórica sobre as actitudes humanas en xeral e as lingüísticas en particular. A sección 3.2 (*Unha medida xeral das actitudes*) explora os resultados obtidos na análise da *Actitude lingüística xeral*, variable construída, segundo se explica máis adiante, mediante a agrupación de diversas variables. Esta análise vai precedida dunha descrición estatística básica (ofrecendo a media, a desviación típica e a moda) de cada unha das variables agrupadas.

Coa sección 3.3 (*Actitudes cara ó uso do galego no ámbito escolar*) iníciase unha descrición máis pormenorizada das actitudes. Nela analízase a actitude ante o emprego do galego na escola desde tres puntos de vista diferentes: en primeiro lugar, explora a actitude sobre a lingua máis axeitada para as clases (preguntas 11 e 12); en segundo termo, describe a actitude ante o feito de que o galego sexa a lingua habitual da escola (preguntas 9 e 13); finalmente, dá conta das preferencias lingüísticas nas aulas (p. 89: ¿En que lingua prefire/prefería as clases?). Para as dúas primeiras exploracións construíronse tamén variables novas, do xeito que veremos a seguir.

Na sección 3.4 trátanse as actitudes cara á utilidade do galego e do castelán (p. 96), o uso (preguntas 97, 98, 106 e 116), a transmisión (preguntas 95, 99, 100 e 101) e o futuro da lingua galega (p. 111). No epígrafe referente ós usos inclúese a descrición de dúas variables (*Non converxencia cara ó galego* e *Non converxencia cara ó castelán*), tratadas dun xeito contrastivo baixo o mesmo epígrafe, posto que na comparación entre ambas reside o seu maior interese. Do mesmo xeito, na parte dedicada á transmisión lingüística ofrécese unha subsección coa análise comparativa entre a actitude cara ó feito de que pais galegofalantes lles falen en castelán ós fillos e a actitude verbo de pais castelanfalantes que lles falan en galego.

Tamén foron abordadas cuestións sobre identidade lingüística, fundamentais para determina-la vitalidade das linguas (preguntas 107, 123 e 135), que deron lugar á sección 3.5 (*Lingua e identidade*). Na sección 3.6 (*Prexuízos lingüísticos*), procedeuse do mesmo xeito que para a análise da *Actitude lingüística xeral*, da *Lingua máis axeitada para as clases* e da *Preferencia polo galego para a escola*: as variables correspondentes foron agrupadas, coa conseguinte redución

das quince orixinais a catro. A sección 3.7, pola súa banda, dá conta das actitudes cara á responsabilidade da normalización do galego (p. 110). A última sección deste capítulo está dedicada ó estudio doutras actitudes lingüísticas de carácter heteroxéneo (preguntas 79, 112, 117, 121 e 122).

Algunhas das variables exploradas neste volume son nominais, polo que nos limitamos a analiza-las frecuencias. Tal é o caso de case tódalas variables incluídas nas seccións 3.4, 3.5, 3.7 e 3.8. Outras variables, en cambio, aínda sendo propiamente ordinais, permiten ser tratadas como escalas de intervalos iguais, á maneira en que o facemos nas seccións 3.2, 3.3 e 3.6. No volume decidado ós *Usos lingüísticos en Galicia* xustificabamos este tratamento para as variables de uso, nas que as respostas ían do extremo 'só castelán' ó extremo 'só galego', pasando por dous valores intermedios. Na investigación sobre actitudes, pola súa banda, é práctica común o tratamento como variables de intervalos iguais, especialmente cando se usan, como neste caso, escalas tipo Likert. Poderíamos, xa que logo, obvia-la fundamentación do procedemento que empregamos, pero consideramos máis conveniente lembra-lo que, neste sentido, expoñiamos en relación cos usos.

A idea básica deste enfoque consiste en interpreta-los números asociados ás diferentes opcións de resposta como se fosen puntuacións que nós lles asignamos ós individuos. A quen responde, por exemplo, que está 'completamente de acordo' con que o galego debe se-la lingua habitual da escola asignámoslle un 5, e consideramos que a resposta está no nivel máis alto de favorabilidade para o galego. A quen está 'completamente en desacordo' asignámoslle un 1, a puntuación de menor favorabilidade. O 3 será un punto intermedio, non necesariamente identificable cunha actitude indiferente ou neutral, mais sempre linde entre os distintos graos de favorabilidade para o galego.

Este proceder, segundo explicamos no volume II do MSG¹⁴, non está exento de dificultades teóricas, e talvez non tódolos lectores

¹⁴ Os volumes I e II do MSG foron compendiados en senllas publicacións, das que ofrecemos a referencia a continuación: Fernández Rodríguez, M. A. e M. A. Rodríguez Neira (coords.) 1994. *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. A Coruña. Real Academia Galega; Fernández Rodríguez, M. A. e M. A. Rodríguez Neira (coords.). 1995. *Usos lingüísticos en Galicia*.

acepten sen cuestionamento este tratamento de variables ordinais como se fosen de intervalos iguais. En calquera caso, se se acepta este enfoque cómpre non esquecermos que a interpretación dos resultados debe ser matizada: pódese afirmar que dous individuos que teñan un 5 nunha variable (e que, polo tanto, están completamente de acordo con algo que favorece ó galego ou completamente en desacordo con algo que o desfavorece) teñen a mesma actitude. En cambio, non se pode dici-lo mesmo con respecto ós valores etiquetados como 'bastante de acordo' ou 'bastante en desacordo'; así, non podemos estar seguros de que dous individuos cunha puntuación de 4 ou de 2 teñan a mesma actitude. Moito menos podemos afirmar que un individuo cun 4 teña unha actitude dobremente mellor ca outro cun 2, nin que a diferenza actitudinal entre un suxeito que elixe 5 e outro que elixe 4 é igual á existente entre un que elixe 3 e outro que elixe 2.

Malia ás dificultades mencionadas, pódese dicir que, de feito, non se introduce ningunha distorsión importante nas análises (e menos con mostras tan grandes coma a nosa), sempre que se teña un mínimo de cautela na interpretación. O tema de se é posible tratar variables ordinais como variables de intervalos iguais é obxecto dunha polémica xa antiga, e renovada con frecuencia, no ámbito da estatística inferencial¹⁵. Aínda que nós facemos maiormente unha estatística descritiva bastante elemental, os razoamentos xeralmente aducidos na práctica da estatística inferencial en favor deste tratamento son tamén pertinentes no noso caso; trátase simplemente dunha estratexia metodolóxica que nos permite obter medias a partir de números de orde, facer análises factoriais, calcula-la fiabilidade das escalas de medición ou elaborar análises de varianza uni- e multivariadas (como nas seccións 3.2, 3.3 e 3.6), sen que a representación escollida resulte moi afastada dos feitos empíricos.

A Coruña. Real Academia Galega. De aquí en diante, para simplifica-las referencias, citarémolas como volume I e II do MSG respectivamente.

¹⁵ Para unha xustificación detallada vid.: Binder, A. 1984. "Restrictions on statistics imposed by method of measurement: some reality, some myth". *Journal of Criminal Justice* 12. 467-481. Gaito, J. 1980. "Measurement scales and statistics: resurgence of an old misconception". *Psychological Bulletin* 87. 564-567. Gaito, J. 1984. "Measurement scales and statistics: a confusion which refuses to die". *Canadian Psychology* 27. 63-68. Traylor, M. 1983. "Ordinal and interval scaling", *Journal of the Market Research Society* 25. Zumbo, B.D. e Zimmerman, D. W. 1993. "Is the selection of statistical methods governed by level of measurement?". *Canadian Psychology* 34. 390-399.

En conxunto, hai no cuestionario 53 variables do tipo ó que acabamos de referirnos. A cantidade é excesiva para estudialas unha a unha, polo que houbo que reducilas a grupos, seguindo a estratexia que se expón a seguir.

Na codificación inicial, unhas variables foron consideradas de xeito provisional como actitudes, outras como prexuizos e outras como opinións. Para comprobar se esta clasificación previa tiña sentido, fíxose unha análise factorial con todas elas, na que se obtiveron dez factores con autovalor superior a 1, que explican o 55.6% da varianza. En realidade, só o primeiro destes factores explica unha porcentaxe importante de varianza (o 23.9%), mentres o cuarto xa explica menos do 4%. O resultado máis importante desta análise é que, confirmando a nosa apreciación inicial, separa claramente actitudes, prexuizos e opinións, con só dúas excepcións: a pregunta 134 (*O galego é unha lingua máis fermosa có castelán*, calificada por nós coma un prexuízo) e a pregunta 112 (*Na súa opinión, o tema da lingua é...*, considerada como unha opinión) aparecen incluídas no primeiro factor, xunto a varias preguntas previamente etiquetadas por nós como actitudes. O resto dos factores conteñen ou ben só actitudes, ou ben só prexuizos ou só opinións.

A solución factorial é aceptable, pois o coeficiente de Kaiser-Mayer-Olkin (que compara as magnitudes dos coeficientes de correlación observados cos coeficientes de correlación parcial) é neste caso magnífico: 0.94. Sen embargo, as medidas de discriminación da mostra son bastante baixas en once preguntas, nas que se obteñen resultados moi por baixo de 0.50 (especialmente nas preguntas 75, 80, 81, 84, 90, 91, 94, e máis en case tódalas variables en que se descompón a pregunta 110); de xeito semellante, sete preguntas acadan valores arredor do 0.50 (preguntas 69, 70, 71, 74, 108, 109, e nunha das resultantes da 110). Para reforza-la solución factorial conviría eliminar estas preguntas da análise, pero evitámolo por incluírense entre elas moitas especialmente interesantes. Por outra banda, pareceunos que a análise de dez medidas da actitude (unha por cada factor), aínda supondo unha redución considerable sobre as 53 variables iniciais, transpasa os límites do prudente para este volume. Xa que logo, unha vez confirmada en liñas xerais a nosa clasificación inicial en actitudes, opinións e prexuizos, probamos outra estratexia de agrupación.

Nesta segunda fase tentamos determinar se o conxunto das preguntas etiquetadas como "actitudes" se pode considerar por si só como unha escala que nos dea unha medida xeral da actitude. Excluímola pregunta 143 (*Os xuízos sobre a lingua emitidos á marxe das cuestións indagadas foron...*), xa que corresponde a unha observación do entrevistador e non a unha resposta dada polo entrevistado. Para logralo noso propósito calculámola fiabilidade dunha escala formada coas vinte preguntas de actitudes restantes, obtendo os datos que se presentan a seguir:

	Media da escala se se elimina o item	Varianza da escala se se elimina o item	Correlación Item-Total corrixida	Cadro da Correlación Múltiple	Alfa se se elimina o item
p. 69	67.6756	139.1264	.6017	.3915	.8849
p. 70	68.4922	135.7009	.6130	.4380	.8841
p. 71	67.7219	136.3896	.6243	.4404	.8838
p. 72	68.6673	141.3993	.4210	.1940	.8903
p. 74	67.8760	136.2159	.6502	.4627	.8831
p. 75	67.9868	136.5305	.5254	.3073	.8873
p. 80	67.7703	138.8744	.6445	.6197	.8839
p. 81	67.7562	138.0125	.6780	.6492	.8830
p. 84	68.4815	131.8237	.6857	.6188	.8814
p. 90	69.0139	141.9860	.5053	.7238	.8876
p. 91	68.9379	141.4643	.5255	.7303	.8871
p. 94	68.3118	130.8912	.7235	.6455	.8800
p. 95	68.1536	141.2434	.4079	.2297	.8909
p. 97	68.8022	150.2315	.1747	.1577	.8954
p. 98	68.2021	149.0067	.2002	.1644	.8954
p. 101	68.5088	145.9259	.2466	.1173	.8960
p. 108	67.2897	141.7746	.6289	.4611	.8853
p. 109	68.4070	144.1534	.5088	.2793	.8880
p. 113	67.2377	146.0256	.4080	.2199	.8902
p. 120	67.9660	140.0738	.4985	.2962	.8878

O coeficiente Alfa de fiabilidade é bastante elevado: 0.8925, o que indica que hai un grao importante de aditividade nas variables, e que o conxunto formado por elas pódese usar como unha única escala. Sen embargo, como se observará na antepenúltima columna, as correlacións item-total no caso das preguntas 97, 98 e 101 son baixas, e eliminándolas o valor de Alfa aumenta un pouco (como se comproba na última columna), polo que decidimos prescindir delas, máis pola baixa correlación item-total que pola gañanza no coeficiente. Unha razón adicional para eliminar esas tres preguntas da escala xeral da actitude é que a 97 e a 98 convén tratalas á parte, xa que se trata de preguntas que non se refiren ó galego, coma as outras, senón a

conductas lingüísticas contrapostas, e que deben, xa que logo, ser analizadas confrontando as respostas a cada unha; o carácter de contraposición que teñen perderíase no caso de incluílas nunha escala xeral. Pola mesma razón, pareceunos conveniente eliminar tamén da escala a pregunta 95, pois aínda que a correlación item-total é aceptable, refírese a unha conducta lingüística contraposta á pregunta 101. Coas 16 preguntas restantes repetiuse a análise de fiabilidade, obtendo os resultados seguintes.

	Media da escala se se elimina o item	Varianza da escala se se elimina o item	Correlación Item-Total corrixida	Cadro da Correlación Múltiple	Alfa se se elimina o item
p. 69	57.7322	133.8956	.6314	.4250	.9062
p. 70	58.5273	130.6010	.6354	.4615	.9059
p. 71	57.8011	130.6120	.6599	.4770	.9051
p. 72	58.6911	136.4223	.4360	.2078	.9121
p. 74	57.9552	131.2748	.6652	.4791	.9050
p. 75	58.0348	131.3339	.5576	.3366	.9087
p. 80	57.8308	133.9526	.6643	.6382	.9054
p. 81	57.8084	133.1972	.6968	.6676	.9046
p. 84	58.5225	126.7609	.7079	.6448	.9034
p. 90	59.0472	136.4236	.5436	.7549	.9085
p. 91	58.9749	136.0377	.5581	.7592	.9082
p. 94	58.3584	125.6754	.7467	.6738	.9020
p. 108	57.3467	136.8316	.6477	.4812	.9066
p. 109	58.4458	139.3898	.5233	.2925	.9093
p. 113	57.2984	140.3493	.4530	.2613	.9108
p. 120	58.0388	134.8176	.5182	.3136	.9094

O coeficiente Alfa (estandarizado) é agora de 0.9144, e xa non mellora eliminando ningunha das dezaseis variables que restan, polo que unha medida derivada a partir deste conxunto pode ser considerada boa para medi-la actitude xeral ante o galego. O grao de adición das variables para consideralas como unha única escala, obtido mediante a proba de aditividade de Tuckey, é moi alto (1.26). Podería mellorarse un pouco elevando as puntuacións obtidas ó expoñente 1.26, mais sería inútil, xa que é habitual e recomendable nas mellores da aditividade por elevación a unha potencia redondear a enteiros, o que nos levaría a elevar a 1, é dicir, a deixar en definitiva as puntuacións orixinais.

O paso seguinte consistiu en decidir que medida usar. A primeira alternativa era considera-la suma das puntuacións dos diferentes items da escala, o que daría unhas puntuacións totais entre 16

(valor mínimo para quen respondese 1 en tódalas variables) e 80 (valor máximo para quen respondese 5 en todas elas). Esta posibilidade foi descartada, pois inda que permite visualizar mellor as diferencias das puntuacións dos distintos subgrupos, presenta dous problemas importantes: O primeiro, que non toma en consideración os casos de non resposta; dese xeito descende a puntuación dos individuos que non contestaron algunha das preguntas, suxerindo erroneamente a existencia neles dunha actitude negativa. O segundo, que dificulta a comparación con outras escalas (presentarémolas máis adiante) que, ó teren un menor número de categorías, obterían puntuacións situadas entre límites diferentes. Consecuentemente, tanto nesta escala coma nas restantes usamos, como puntuación para cada individuo, a súa media a través das diversas preguntas, tendo en conta só as preguntas respondidas. Así, a escala sitúase entre o 1 como valor menos positivo para o galego e 5 como valor máis positivo.

A escala da *Actitude lingüística xeral* quedou, logo, formada polas preguntas seguintes:

- p.69: *O uso normal do galego nos Concellos e na Xunta parécelle, en comparanza co do castelán...*
- p.70: *O uso do galego nun testamento ou contrato parécelle, en comparanza co do castelán...*
- p.71: *Se ten un pleito e o seu avogado o defende en galego, Vde. estaría...*
- p.72: *O uso do castelán, en relación co do galego, na misa parécelle...*
- p.74: *¿Que lle parece que a información deportiva ou os sucesos dos periódicos estean escritos en galego?*
- p.75: *Os nomes dos sitios e rúas de Galicia deben estar só en galego.*
- p.80: *Ten que haber máis programas de radio e TV en galego.*
- p.81: *Debe usarse máis o galego na publicidade.*
- p.84: *As asignaturas diferentes da Lingua e Literatura Españolas deben explicarse en galego.*
- p.90: *¿Cre que o castelán é, en relación co galego, para explicar matemáticas...?*
- p.91: *¿Cre que o castelán é, en relación co galego, para explicar historia...?*
- p.94: *O galego debe se-la lingua habitual da escola.*
- p.108: *¿Que opina vostede de que medre o uso do galego, de que se potencia?*
- p.109: *As medidas que se toman para favorece-lo uso do galego parécenlle...*

p.113: *Todo o que vive en Galicia debe saber ou coñece-lo galego.*

p.120: *¿Gustaríalle aprender ou mellora-lo seu galego?*

A análise da puntuación única nesta escala preséntase na sección 3.2, precedida, como xa dixemos, dalgúns datos descritivos xerais para cada unha das variables que interveñen nela.

Tras elaborarmos esta escala xeral considerámo-la posibilidade de tratar á parte (como unha soa variable) as actitudes relativas á presenza do galego no ámbito escolar, dada a transcendencia do tema ó que atinxen. Este parecer viuse reforzado polo resultado dunha análise factorial das dezaseis preguntas da escala, no que, pese ó elevado grao de aditividade das preguntas, apareceron dous factores con autovalor superior a 1; no segundo deles inclúense precisamente as catro preguntas relacionadas coa escola (84, 90, 91 e 94). Estas catro preguntas poderíanse tratar, por tanto, como unha única variable. De feito, unha análise factorial estándar (retendo só os factores con autovalor superior a 1) dá como resultado un só factor que explica o 71% da varianza. Pero en realidade as preguntas atinxen a dimensións conceptuais diferentes: a 84 e a 94 refírense ó grao de acordo coa utilización habitual do galego na escola. A correlación entre elas é elevada (0.78), polo que poden ser recodificadas nunha soa variable. En canto ás preguntas 90 e 91, a nosa intención ó incluílas no cuestionario era compara-la percepción do uso de galego e castelán para impartir-las materias de ciencias fronte ás de letras; con tal fin escollémo-las Matemáticas como representante do primeiro grupo e a Historia como representante do segundo. Os datos mostran que os entrevistados non fan a penas diferencias entre as dúas materias; a correlación entre as respostas ás dúas preguntas é aínda máis elevada ca no caso anterior (0.87), así que tamén poden ser tratadas como unha variable. Se repetímo-la análise factorial para as catro, pero esta vez extraendo dous factores en vez de un, veremos que no primeiro factor se inclúen as preguntas 90 e 91, e no segundo (cun autovalor de 0.81), a 84 e a 94; este segundo factor engade un 20.2% de varianza explicada, mentres que os dous xuntos explican o 91.2%. Posto que as cargas factoriais das dúas variables en cada factor son practicamente idénticas (0.93 e 0.92 no primeiro factor, e 0.91 e 0.90 no segundo), decidimos traballar coas medias a través das dúas preguntas que entran en cada factor, en vez de facelo coas puntuacións fac-

toriais correspondentes, pois os resultados serán os mesmos en ámbolos dous casos. A análise destas dúas microescalas referidas á escola preséntase no epígrafe 3.3.

No que se refire ás preguntas etiquetadas como "prexuízos" (e que son da 124 á 134 e da 136 á 139), non obtivemos resultados que nos permitisen unha única escala xeral de prexuízos convincente. Aínda que nunha análise de fiabilidade o coeficiente Alfa resulta aceptable (0.76), sen embargo, a proba de aditividade de Tuckey dá un valor arredor do 0.50, polo que para mellora-la aditividade deberíamos transformar-las puntuacións orixinais extraendo a súa raíz cadrada; pero isto tería como consecuencia ter que traballar cunha escala que tería como límite inferior 1 (o valor máis negativo para o galego) e como límite superior 2.24 (o valor máis positivo), estando o punto de neutralidade situado en 1.73. Obviamente, traballar en cada caso con escalas diferentes podería crearlles ós lectores serias dificultades de interpretación, polo que decidimos non forza-la construción dunha escala única de prexuízos, e atender en cambio ós resultados da análise factorial. Unha razón adicional para esta decisión é que varias das correlacións item-total son baixas, e algunhas delas negativas, o que parece ser un indicio claro de que hai máis dun factor neste conxunto de preguntas.

Nunha primeira análise factorial, obtivéronse tres factores con autovalor superior a 1 e que explican o 58.8% da varianza. No primeiro deles (que explica un 35.2%) inclúense as preguntas 124, a 130 e 133; no segundo (que engade un 14.3% de varianza explicada) inclúense as preguntas 136, 137 e 139, e no terceiro (cun 9.2% de varianza adicional) inclúense as preguntas 131, 132, 134 e 138. Este resultado é algo confuso e difícil de interpretar, pois non resulta transparente cal pode se-la dimensión subxacente a cada un dos factores. Unha das dificultades máis salientables procede do feito de que as preguntas 136, 137 e 138 (que se refiren a se o galego é máis ou menos axeitado có castelán para falar nas cidades, nas vilas e nas aldeas) aparezan en factores diferentes, estando a última unida a preguntas referidas á simpatía ou accesibilidade dos galegofalantes, e estando as dúas primeiras unidas a unha pregunta sobre a adecuación do galego para o mundo de hoxe.

Unha análise conceptual das preguntas 136, 137, 138 e 139 levounos a considera-la posibilidade de que con elas non se estea medindo

do precisamente un prexuízo. Se alguén responde na pregunta 136 que está totalmente en desacordo con que o castelán é máis axeitado có galego para a cidade, obviamente está indicando unha actitude favorable cara ó galego, pero se responde que está de acordo (como fan o 33.2% dos entrevistados) non resulta moi claro se se trata dun prexuízo ou se se pretende tan só transmitir-la constatación da forte presenza do castelán nas cidades. De xeito parecido, responder na pregunta 138 que se está en desacordo con que o castelán é menos axeitado có galego para falar na aldea (como fan o 79.7% dos entrevistados) non indica necesariamente unha actitude favorable cara ó galego, podendo tratarse simplemente da constatación da forte implantación do galego nese tipo de hábitat. Se estas dúas preguntas medisen algún tipo de prexuízo, a correlación entre elas debería ser elevada, pero é, polo contrario, moi baixa e negativa (-0.18). O mesmo sucede coas outras dúas preguntas que presentan dificultades, a 137 e a 139.

En consecuencia, decidimos prescindir destas catro preguntas (das que só se dan as frecuencias totais no apéndice correspondente), e volver a analizar factorialmente as once preguntas restantes. Aínda que só dous factores teñen un autovalor superior a 1, decidimos considera-la posibilidade de extraer un maior número de factores para lograr agrupacións de variables que permitan ver coa maior transparencia posible a dimensión común subxacente. Nunha solución de tres factores, as agrupacións resultan bastante claras, pero no factor terceiro inclúense as preguntas 131, 132 e 134, aínda que hai certa relación entre os contidos destas preguntas —de feito as correlacións da 134 coas outras dúas é baixa (arredor de 0.25). Ademais, dúas destas preguntas refírense ós falantes, mentres que a outra se refire á lingua; xa que logo, decidimos quedarnos cunha solución de catro factores, que dan conta do 73% da varianza.

O primeiro factor (43% da varianza) refírese a unha dimensión de consideración social (que tamén poderíamos denominar de prestixio, ou de status) e inclúe as seguintes preguntas, ordenadas segundo a magnitude da súa carga factorial:

p.125: *Quen fala castelán mérecelle máis consideración social ca quen fala galego.*

p.126: *A quen fala castelán deberíanselle dar máis oportunidades de ascender na súa profesión ca a quen fala galego.*

p.133: *Quen fala castelán merécelle máis respecto ca quen fala galego.*

p.124: *Quen fala castelán ten máis estudos ca quen fala galego.*

p.127: *Quen fala castelán cun forte acento galego ten menos posibilidades de ascender na súa profesión.*

O segundo factor (15.4% da varianza) refírese a unha dimensión de sociabilidade, e inclúe as preguntas seguintes:

p.129: *Quen fala castelán ten máis posibilidades para relacionarse socialmente ca quen fala galego.*

p.128: *Quen fala castelán ten máis posibilidades de facer amigos ca quen fala galego.*

p.130: *Quen fala castelán é máis realista ou práctico ca quen fala galego.*

O terceiro factor (7.8% da varianza) refírese a unha dimensión de simpatía ou accesibilidade, e está formado polas dúas preguntas seguintes:

p.132: *Quen fala galego é máis accesible para falar con el ca quen fala castelán.*

p.131: *Quen fala galego é a primeira vista máis simpático ca quen fala castelán.*

Por último, o cuarto factor (6.8% da varianza), referido á beleza do galego, contén unha única pregunta:

p.134: *O galego é unha lingua máis fermosa có castelán.*

Como nas variables compostas anteriores, decidimos usar como puntuación as medias a través das preguntas que entran en cada factor, e non as puntuacións factoriais, tendo así unha escala de 1 a 5, na que o valor de 3 representa o punto de neutralidade. Ás razóns para tomar esta decisión xa expostas, hai que engadir que as puntuacións factoriais son puntuacións estandarizadas, cunha media para o conxunto da poboación de 0, e unha desviación típica de 1; isto ten vantaxes cando a análise se refire a unha única variable, pero presenta problemas importantes de interpretación cando se pretende comparar diversas variables (neste caso os catro factores), xa que, tendo tódalas variables unha media de 0 como consecuencia da estandarización, habería que estar lembrando continuamente na análise se cada cero se refire a unha media favorable

ou desfavorable. De feito, as medias neste caso sitúanse entre 2.71 para o terceiro factor e 4.34 para o primeiro, co que se pode ver claramente o perigo que suporía para a interpretación o traballar con calquera tipo de puntuación estandarizada.

A análise destes catro factores preséntase na sección 3.5, precedida dalgúns datos descritivos xerais para as variables que se inclúen neles.

En canto ás opinións que poderían ser tratadas como escalas, o núcleo máis importante corresponde á pregunta 110. Nela interesa especialmente a comparación entre a responsabilidade normalizadora atribuída ás diferentes entidades, polo que non se buscou ningún xeito de agrupación. A mesma análise comparativa resulta necesaria na pregunta 116.

Como xa se explicou nos dous volumes anteriores do MSG, as limitacións de espacio fan inviable a análise detida de cada un dos 34 sectores en que dividimos Galicia; por iso aquí, coma naqueles casos, analizamos soamente seis sectores con características ben diferenciadas, conscientes de que con eles non se esgota a tipoloxía sectorial de Galicia. Na procura da coherencia e unidade cos volumes anteriores, os sectores escollidos foron os mesmos:

Provincia da Coruña: cidades da Coruña (sector 1) e Santiago (sector 2)

Provincia de Lugo: Lugo-2 (sector 13) e Lugo-5 (sector 16)

Provincia de Ourense: Ourense-4 (sector 21)

Provincia de Pontevedra: cidade de Pontevedra (sector 26)

Con esta selección pretendemos dar conta do que ocorre en:

a) Cidades grandes coa maioría da poboación concentrada no núcleo urbano (A Coruña), fronte a outras máis pequenas e nas que o hábitat periurbano ten un papel destacable, como Santiago e Pontevedra (estas últimas diferentes, á súa vez, pola estrutura económica que as caracteriza).

b) Sectores formados por vilas grandes, como Lugo-2 (Viveiro, Monforte), fronte ós que agrupan vilas pequenas, como Ourense-4 (Amoeiro, Carballeda, A Rúa, Rubiá).

c) Sectores rurais, como Lugo-5 (Abadín, Baleira, Ribeira de Piquín, Pol, Triacastela...).

A pesar de que en cada sector predomina un tipo de hábitat (A Coruña, urbano; Lugo-2, vilego; Lugo-5, rural, etc.), non existe neles unha homoxeneidade completa. No deseño da mostra tentouse dar conta desta heteroxeneidade realizando as entrevistas tanto na cabeceira do concello coma no resto dos lugares (parroquias, periferia das cidades, etc.). Xa que logo, na análise dos sectores haberá que atender tamén á diferenciación interna de cada un. En Ourense-4, por exemplo, cando é pertinente sepáranse as vilas (núcleos dos concellos) das zonas etiquetadas como 'rural-1' ou 'rural-2', de acordo cos criterios metodolóxicos mencionados no primeiro capítulo. Nos sectores urbanos cómpre prestar atención á distinción entre os datos relativos ó total da mostra e os correspondentes, por unha banda, ó territorio estritamente urbano (cidade) e, por outra, ó periurbano: mentres no concello da Coruña a poboación entrevistada fóra do núcleo urbano constitúe o 2.3% da mostra correspondente, en Santiago acada o 29% e en Pontevedra constitúe o 51.6%.

Coma nos volumes anteriores, aquí presentamos datos relativos ó conxunto de Galicia. Posto que a unidade básica sobre a que se está a elabora-lo MSG é o sector, para construír unha mostra válida para o conxunto de Galicia non se poden agregar sen máis as mostras dos distintos sectores, senón que é necesario ponderalas, dando conta do peso demográfico real de cada sector no conxunto de Galicia. Hai que ter presente que sectores con escasa poboación necesitan, cando se toman como unidades de mostraxe independentes, un elevado número de entrevistas para acada-la fiabilidade mostral proposta (95%) manténdose na marxe de erro máximo establecida ($\pm 3\%$). Así, Coruña-11 (formado polos dous concellos da provincia que teñen menos de 5.000 habitantes, máis dun 33% da poboación ocupada na agricultura e dun 33% na industria e na construción)¹⁶ ten, segundo o último Censo, 5.399 habitantes maiores de 15 anos, e necesita unha mostra de 795 individuos; en cambio, a cidade da Coruña, con 199.008 habitantes maiores de 15 anos, só necesita 1.170 entrevistas para acada-

¹⁶ Municipios de Coirós e Miño.

-la mesma fiabilidade con igual erro mostral máximo. É evidente que, se as diferentes mostras sectoriais se integrasen sen correccións nunha mostra única para o conxunto de Galicia, os sectores con menos poboación estarían sobrerrepresentados, e infrarrepresentados os sectores con máis poboación.

Entre as varias posibilidades de ponderación, escollemos agrega-los datos dos sectores segundo a fórmula seguinte:

$$P = \sum_{i=1}^n W_i \cdot P_i$$

onde

P= porcentaxe de respostas a unha opción dunha pregunta para o total de Galicia

W_i = Ponderación que se aplica para cada sector

p_i = Porcentaxe de respostas a unha opción dunha pregunta nun sector determinado

n= número de sectores

W_i é simplemente a poboación que representa un sector determinado en relación co conxunto de Galicia; é dicir:

$$W_i = N_i / N$$

onde N_i é o número de individuos maiores de 15 anos nun sector determinado e N o número total de individuos maiores de 15 anos no conxunto de Galicia.

Se as distintas mostras sectoriais tiñan xa unha fiabilidade e un erro máximo máis ca aceptables na investigación sociolóxica, a mostra do conxunto de Galicia sitúase en niveis óptimos, cun nivel de confianza do 95% e un erro máximo probable de $\pm 0.62\%$.

Os resultados da análise que se fixo para este libro dan conta, en conxunto, dunha actitude favorable cara ó galego. Aínda que é xeral a homoxeneidade nas medidas dos distintos subgrupos cos que traballamos, pódese observar con claridade unha tendencia á mellora

da actitude a medida que a poboación é máis nova. Queda a incógnita de se os nosos instrumentos de medición son válidos (pois xa vimos anteriormente que son fiables); pero ese é un problema que afecta a tódolos traballos sobre actitudes. Segundo se apunta brevemente no apartado primeiro do capítulo seguinte, nunca estaremos seguros de que o que medimos mediante un cuestionario son precisamente actitudes; nin tan sequera está fóra de dúbida en que consisten estas e como se relacionan coas condutas. Despois de todo, sempre pode xurdi-la sospeita de que moitos entrevistados tenten da-la resposta que consideran socialmente correcta, aínda que non teña nada que ver coa súa predisposición a actuar dun xeito determinado.